
«ВКРАДЕНЕ ЗВАННЯ» (БОРОТЬБА ЗА ПОВЕРНЕННЯ ЗВАННЯ АКАДЕМІКА АН УРСР)

Історія Національної академії наук України багата цікавими і повчальними подіями. Однією з них є десятирічна заборона в 50-х роках ХХ ст. на використання в Академії наук УРСР звання «академік». По завершенні в 1945 р. війни з гітлерівською Німеччиною Академія наук УРСР опинилась у повній залежності від рішень Раднаркому УРСР, АН СРСР та союзних відомств. Так, Раднарком СРСР 29 березня 1945 р. прийняв постанову «Про встановлення академічних звань», згідно з якою, за пропозицією Президії АН СРСР, академічні звання «академік» і «почесний академік» використовувалися тільки в Академії наук СРСР, а для академії наук союзних республік і галузевих академії — звання «почесний (дійсний) член Академії наук Української (Білоруської та ін.) РСР», «почесний (дійсний) член Академії педагогічних наук» або інших академії [1]. Ця постанова суперечила положенням Статуту Академії наук УРСР, затвердженому постановою Раднаркому УРСР від 6 лютого 1945 р., в якій зазначалось: «10. Академія наук складається з дійсних членів (академіків), почесних членів, членів-кореспондентів та наукових співробітників, що працюють в установах Академії наук» [2]. Проте на виконання рішення союзного уряду від 18 грудня 1947 р. постановою Ради Міністрів УРСР «Про часткові зміни статуту Академії наук УРСР» внесено відповідні зміни до тексту Статуту Академії наук УРСР, затвердженого Радою народних комісарів УРСР від 6 лютого 1945 р., щодо найменувань академічних звань — «почесний (дійсний) член Академії наук Української РСР», «член-кореспондент Академії наук Української РСР» [3].

Це викликало занепокоєння українських науковців, оскільки свідчило про певну дискримінацію республіканських академії фактичним прирівнюванням звання їх членів до прийнятих у 20—30-х роках звань для керівників кафедр, дослідницьких інститутів різних відомств і вищих навчальних закладів. Але протестувати в той непростий час вважувалися не всі. Тільки після смерті Й.В. Сталіна в 1953 р. і зміни керівництва країни в Москві та Україні стало можливим оскарження цього рішення. Користуючись нагодою, дійсний член АН УРСР і ВАСГНІЛ, заслужений діяч науки УРСР О.Н. Соколовський у березні 1954 р. надіслав доповідну записку на ім'я секретаря ЦК КПРС М.С. Хрущова та копію секретарю ЦК КПУ А.І. Кириченку [4], де зазначив, що вважає неправильним положення постанови Раднаркому СРСР від 29 березня 1945 р. «Про встановлення академічних звань», згідно з яким звання «академік» надається тільки дійс-

¹ Всесоюзна академія сільськогосподарських наук імені Леніна.

ним членам Академії наук СРСР, а не членам республіканських академій. Заступник завідувача відділу науки і культури ЦК КПУ Г. Єфименко в доповідній до секретаря ЦК КПУ І.Д. Назаренка рекомендував недоцільним ставити питання про зміну постанови Ради Міністрів Союзу РСР про академічні звання від 29 березня 1945 року [5]. Проте 28 грудня 1955 р. секретар ЦК КПУ О.І. Кириченко надіслав листа до ЦК КПРС із проханням відновити для Академії наук УРСР академічні звання. В результаті 20 лютого 1956 р. постановою Ради Міністрів СРСР встановлено звання «почесний академік» та «академік» в академіях наук союзних республік. Проте рецидиви постанови 1945 р. залишались ще тривалий час. Це проявлялося в тому, що в публікаціях звання «академік» стосувалося членів АН СРСР (без зазначення АН СРСР), тоді як для республіканських та галузевих академій після слова «академік» йшла назва академії, наприклад академік АН УРСР.

СПИСОК ДжЕРЕЛ

1. ДАРФ, ф. 5446, спр. 247, арк. 234.
2. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 179, арк. 1-6зв.
3. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4032, арк. 133.
4. Там само, спр. 3514, арк. 23—26.
5. Там само, арк. 19.
6. Там само, , спр. 4032, арк. 122.
7. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп.1, спр. 681, арк. 119.

№ 1

Постанова № 627 Ради народних комісарів Союзу РСР «Про встановлення академічних звань»

29 березня 1945 р.

Принять предложение президиума Академии наук СССР об установлении академических званий:

а) для ученых, избранных в качестве почетных и действительных членов Академии наук СССР, звания — почетный академик и академик;

б) для ученых, избранных в качестве почетных и действительных членов академий сельскохозяйственных, медицинских, педагогических наук и Академии архитектуры, звания — почетный (действительный) член Академии наук Украинской, Белорусской и др. ССР, почетный (действительный) член Академии педагогических и соответственно для других академий;

в) для ученых, избранных в качестве членов-корреспондентов академий, звания — член-корреспондент Академии наук СССР, Украинской ССР и соответственно для других академий.

Председатель Совета народных комиссаров Союза ССР
Управляющий делами

И. СТАЛИН

Совета народных комиссаров Союза ССР

Я. ЧАДАЕВ

ДАРФ, ф. 5446, спр. 247, арк. 234.

№ 2

**Постанова № 2369 Ради Міністрів УРСР
«Про часткові зміни Статуту Академії наук УРСР»**

18 грудня 1947 р.

Зважаючи на наявність постанови Ради народних комісарів від 20 березня 1945 р. № 627 «Про встановлення академічних звань», Рада Міністрів Української РСР постановляє:

Внести відповідні зміни до тексту Статуту Академії наук УРСР, затвержені Радою народних комісарів УРСР від 6 лютого 1945 р. № 13, додержуючись точних найменувань академічних звань, установлених зазначеною постановою РНК СРСР від 29 березня 1945 року № 627 для вчених, обраних до складу почесних (дійсних) членів і членів-кореспондентів академії наук союзних республік, а саме:

«Почесний /дійсний/ член Академії наук Української РСР»; «Член-кореспондент Академії наук Української РСР».

Заступник Голови Ради Міністрів УРСР

Л.Г. КОРНІЄЦЬ

Керуючий справами Ради Міністрів УРСР

В.Г. ВЛАСЕНКО

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4032, арк. 133.

№ 3

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

**заступника завідувача відділу науки і культури ЦК КПУ Г. Єфименка
до секретаря ЦК КПУ І.Д. Назаренка про доповідну записку
О.Н. Соколовського секретарю ЦК КПКРС М.С. Хрущову
про повернення звання «академіка» республіканській академії наук**

12 березня 1954 р.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

Дійсний член Академії і ВАСГНІЛ, заслужений діяч науки УРСР О.Н. Соколовський надіслав на ім'я секретаря ЦК КП України Кириченка А.І. копію доповідної записки, надісланої ним товаришу Хрущову М.С.

Тов. Соколовський О.Н. вважає невірним, що вчене звання «академік» надається дійсним членам Академії наук СРСР, а дійсним членам республіканських академії такого звання не надається.

Відділ науки і культури ЦК КП України вважає цілком вірним виділення у вченому званні дійсних членів Академії наук СРСР і недоцільним ставити питання про зміну постанови Ради Міністрів Союзу РСР про академічні звання від 29 березня 1945 року.

Заст. зав. відділом науки і культури ЦК КП України

Г. ЄФИМЕНКО

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 3514, арк. 19.

№ 4

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

дійсного члена АН УРСР і ВАСГНІЛ, заслуженого діяча науки УРСР
О.Н. Соколовського до секретаря ЦК КПРС України М.С. Хрущова
про недоцільність зміни академічних звань в союзних академіях

березень 1954 р.

Секретарю Центрального комітета
Коммунистической партии
Советского Союза
товарищу Н.С. Хрущеву

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

об академических званиях

Глубокоуважаемый Никита Сергеевич!

В связи с всенародным праздником Воссоединения Украины с Россией, позволю себе довести до Вашего сведения следующее:

Перед окончанием Великой Отечественной войны постановлением Совнаркома СССР № 62 от 29 марта 1945 года установлены следующие академические звания:

а) для ученых, избранных в качестве почетных и действительных членов Академии наук СССР, звания — почетный академик и академик;

б) для ученых, избранных в качестве почетных и действительных членов академий наук союзных республик, академий сельскохозяйственных, медицинских, педагогических наук и Академии архитектуры, звания — почетный действительный член Академии наук Украинской, Белорусской ССР и т. п., почетный (действительный) член Академии педагогических наук, и соответственно для других академий;

в) для ученых, избранных в качестве членов-корреспондентов академий, член-корреспондент Украинской ССР, и соответственно для других академий.

Позволю себе дать некоторые справки по этому вопросу.

После Великой Октябрьской социалистической революции при высших учебных заведениях и ведомствах были организованы научно-исследовательские институты (в РСФСР) и научно-исследовательские кафедры (УССР).

Для работников научно-исследовательских учреждений тогда же были установлены следующие звания:

а) действительный член научно-исследовательского института (научно-исследовательской кафедры);

б) старший научный сотрудник;

в) младший научный сотрудник.

В этот же период, наряду с существовавшей свыше 200 лет Российской (ныне Всесоюзной) Академией наук, начали возникать республиканские академии наук, и наибольшие из них — Академия наук Украинской ССР, а затем Академия наук Белорусской ССР и других союзных республик.

К 36-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции республиканские академии, в том числе и украинская, внесли заметный вклад в огромные достижения советской науки.

Гордясь высокой честью работать для развития науки и претворения ее в жизнь в великом Союзе братских социалистических республик, Академия наук Украин-

ской ССР принимает активнейшее участие вместе с академиями всех братских республик в великом историческом торжестве — праздновании 300-летия воссоединения Украины с Россией.

Ряд работников Академии наук УССР занял почетное место в итогах доблестного труда в период Великой Отечественной войны (Герои Социалистического Труда А.А. Богомолец, Е.О. Патон и др.), с честью оправдывая и сейчас звание советских ученых.

Академия наук Украинской ССР вместе со всем украинским народом вела и ведет беспощадную борьбу с украинским буржуазным национализмом, борьбу, возглавляемую Коммунистической партией Советского Союза.

Партия учит, что в национальном вопросе существуют две опасности, и наибольшая из них та, с которой перестают бороться.

Образование могучего Союза Советских Социалистических Республик обеспечило развитие дружбы братских народов, входящих в состав СССР. В то же время враги советского строя, местные буржуазные националисты и остатки великодержавных шовинистов старались и продолжают стараться подорвать дружбу народов — эту основу мощи советской державы.

Так, еще свыше 30 лет назад в «Бюллетене № 2 Бюро съездов производительных сил» можно было найти такие советы молодежи: «Не увлекаться всякими пошехонскими и миргородскими академиями, а необходимо учиться в Москве и Ленинграде, где есть настоящие академики, настоящие профессора».

Поэтому рекомендации вышеуказанного постановления СНК СССР вызвали в свое время понятную тревогу среди научных работников, так как, изменяя введенный уставами академий порядок и номенклатуру званий, она — эта номенклатура вызвала опасения, что ее авторы имели в виду провести какую-то дискриминацию в отношении республиканских академий, приравнивая звания их членов к принятым в свое время для исследовательских институтов как разных ведомств, так и состоящих при вузах.

Предложенные авторами постановления различия в академических званиях не отвечают номенклатуре, принятой как для советских, так и для партийных органов.

Так, руководители министерств Союза СССР, союзных республик и автономных республик, имея разный объем работы и ответственности, все называются министрами. Секретари всех партийных органов, начиная от ЦК КПСС и до районных и отдельных партийных организаций, носят одно и то же почетное звание — секретарей. Председатели Совета министров имеются и в автономных республиках.

Всевозможные должностные названия в советском аппарате одинаковы независимо от места и ранга учреждения.

Наконец, начальники штабов носят это должностное воинское звание независимо от характера и крупности воинской части и т. д.

В связи со всем сказанным выше возникает вопрос о целесообразности введения иного принципа в систему академических званий.

Действительный член АН УССР,
действительный член-академик ВАСХНИЛ,
заслуженный деятель науки УССР

А.Н. СОКОЛОВСКИЙ

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 3514, арк. 23—26.

№ 5

Лист секретаря ЦК КПУ О.І. Кириченка до ЦК КПРС із проханням відновити для Академії наук УРСР академічні звання

28 грудня 1955 р.

До 1945 года действительные члены Академии наук Союза ССР и академий наук союзных республик, в соответствии с уставами своих академий, имели звания академика.

Совет народных комиссаров СССР, по предложению Президиума Академии наук Союза ССР, 20 марта 1945 года принял постановление, согласно которому звание академика оставлено только за действительными членами Академии наук Союза ССР, а для академий наук союзных республик было определено именовать своих членов действительными членами, без звания «академик».

Такое разделение академических званий не соответствует точному смыслу и названию академий как таковых, потому что под словом «академик» обычно понимается действительный член академии, независимо от того, союзная это академия или республиканская. Поэтому целесообразно было бы восстановить такие звания академиком, существовавшие до 1945 года, для действительных членов академий наук союзных республик. Это укрепит авторитет и роль республиканских академий в развитии научных исследований, а также в проведении разного рода мероприятий международного характера.

ЦК КП Украины просит ЦК КПСС восстановить для Академии наук Украинской ССР академические звания, существовавшие до 1945 года, с тем, чтобы ее действительные члены имели звание академика Академии наук Украинской ССР.

А.И. КИРИЧЕНКО

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 4032, арк. 122.

№ 6

ПОСТАНОВА

Ради Міністрів СРСР про встановлення звань «почесний академік» та «академік» в академіях наук союзних республік

20 лютого 1956 р.
м. Москва.

Совет Министров Союза СССР постановляет.

Во исполнение пункта «б» постановления СНК СССР от 29 марта 1945 г. № 627 «Об установлении академических званий» установить в академиях наук союзных республик звания «почетный академик» и «академик» вместо почетный и действительный член этих академий и впредь именовать их почетный академик и академик Академии наук соответственно Украинской, Белорусской и других союзных республик.

Председатель Совета Министров Союза ССР
Управляющий делами Совета Министров СССР

Н.А. БУЛГАНИН
А.В. КОРОБОВ

Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 681, арк. 119.

Вступ і документи до друку підготував науковий співробітник ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України», к. іст. н. О.Г. ЛУГОВСЬКИЙ.